

XII. Pius pápának már a fájdalommentes szülés kérdésében tett megengedő, sőt helyeslő megállapításai, amelyekről folyóiratunk múlt évi áprilisi számában szoltam, csodálatosan szép bizonyosságát nyújtották annak, hogy a katolikus erkölcsstan, amikor a maga örökérvényűnek vallott elveit az életre alkalmazza, mennyire számításba kívánja és tudja venni a tudomány fejlődését, a mindenirányú megismerések gazdagodását. Azóta sor került a pápának egy rokon jellegű további megnyilatkozására, amely a téma alapvetőbb volta és az érdekeltek sokkal szélesebb köre miatt, ha ugyan lehetséges, még nagyobb figyelmet és visszhangot keltett az egész világon.

Előzményéhez tartozik, hogy az orvosi érzéstelenítést tanulmányozó olasz tudományos társaság IX. országos értekezlete három kérdést terjesztett a pápa elé. Ezek a következők: „1. Van-e általános erkölcsi kötelezettség arra, hogy az érzéstelenítést elutasítsuk s a fizikai fájdalmat vallási okokból magunkra vállaljuk? 2. Összeegyeztethetjük-e az evangélium szellemével az öntudatnak és a magasabb képességek használatának elvesztését, ami bódító szerek alkalmazása nyomán állhat be? 3. Megengedett-e bódító szerek alkalmazása haldoklónál, vagy halálveszedelemben forgó betegeknel, feltéve, hogy orvosi javallat van erre? Szabad-e ezeket a szereket akkor is alkalmazni, ha valószínű, hogy a fájdalmak enyhítésével együtt az életet is megrövidítik?” Mint az értekezlet elnöke, Piero *Mazzoni* professzor, a felírat átnyújtásakor előadta, e kérdések súlyát senki sem tagadhatja. Mindegyikük olyan, hogy értelmi és érzelmi tényezőktől függően valamiféle állásfoglalásra készíti az embert. Itt azután különösen a hívó katolikusoknál észlelhetők igen eltérő felfogások.

Vannak, akik korlátozás nélkül helyeslik a fájdalomnak bódító szerek útján való megszüntetését. Mások inkább arra hajlanak, hogy teljesen elvessék az érzéstelenítést, mint ami ellentétes a keresztény hősiség eszményével. Vannak végül, akik ragaszkodnak ugyan ehhez az eszményhez, de készek bizonyos mérvű egyezkedésre. Időszerű és hasznos volna tehát — kérte meg *Mazzoni* a pápát —, ha tekintélyi rámutatás történék arra, hogy miként ítéli meg az egyház az érzéstelenítés erkölcsi és vallási oldalát.

A pápa az idei év február 24-én válaszolt a kérdésekre egy orvosokból álló népes csoport előtt. Addig négy hónap telt el, amely alatt a pápa az érintett tudományágak hivatott szakértőit is meghallgatta. Lépten-nyomon kitűnik ez az igen terjedelmes és rendkívül gondosan kidolgozott beszédből. Nem hiszem például, hogy lenne írásmű, amely az összegezés világossága és a szerkesztés tömörsége tekintetében felvehetné a versenyt már a bevezetéssel is, amely az érzéstelenítés lényegét, eredetét és fejlődését, az érzéstelenítő orvos szerepét, majd a szívsebészet jelen fokát és különleges követelményeit tárgyalja. Sajnálom is, hogy be kell érnem a puszta megemlítésével, de az érdemi részek tüzetesebb ismertetése a mi szempontunkból lényegesen fontosabb.

*

Kezdjük így mindjárt az első kérdéssel: kötelez-e a keresztény erkölcs a fizikai fájdalmak elviselésére? Hogy erre a kérdésre szabatosan felelhessünk — mondotta a Szentatya —, több szempontból kell azt megvizsgálni. Mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy bizonyos esetekben a fizikai fájdalom elfogadása súlyos erkölcsi köteleesség. Nevezetesen akkor, ha kikérülhetetlen számunkra a választás, hogy vagy

fájdalmakat szenvedünk, vagy megsértünk valamely erkölcsi kötelességet. A vértanúk például csak úgy menekülhettek volna a kínzástól és a haláltól, ha megtagadják a hitüket vagy kitérnek az elől a kötelezettség elől, hogy adott pillanatban megvallják azt. A kérdés feltevői természetesen nem ilyen helyzetre gondoltak. Amire gondolnak, sokkal inkább a szenvedés szabad vállalása és keresése annak saját értelme és célja miatt.

Konkrét példa volt már erre a közelmúltban az a kérdés, vajjon az anya — tekintettel a szentírási szövegre: „Fájdalommal szülsz a gyermeket“ — köteles-e minden fájdalmat magára vennie s el kell-e utasítania a természetes vagy mesterséges úton biztosítható fájdalom-nélküliséget? „Mi azt feleltük — ismételte meg a Szentatya —, hogy nincs semmiféle ilyen kötelesség. Az ember a bukás után is megtartotta azt a jogát, hogy uralkodjék a természet erői fölött, azokat a maga javára hasznosítsa, következésképpen kiaknázza az összes kínálkozó eszközöket, amelyeknek segítségével elkerülheti vagy kiküszöbölheti a fizikai fájdalmat. Hozzáfűztük azonban, hogy a fájdalom a keresztény ember számára nem tisztán negatív tényező, hanem magas vallási és erkölcsi értékekkel van kapcsolatban, s éppen ezért akarni és keresni is lehet, még olyankor is, ha ebben vagy abban az esetben nem írja elő semmiféle erkölcsi kötelezettség. Majd így folytattuk: Az Úr élete és szenvedése, azok a szenvedések, amelyeket annyi nagy ember elviselt, sőt keresett s amelyeken át megérték és felnövekedtek a keresztény hűség magasságába, a kereszt odaadásteli elfogadásának mindennapos példái: mindez kinyilvánítja a szenvedésnek, a fájdalom türelmes elfogadásának értelmét a jelenlegi üdv-rendben a földi élet ideje alatt.“ A keresztény ember köteles belső megtisztulásán fára-

dozni s amennyiben rendetlen hajlamaival a testi fájdalom segítségével nélkül nem bírja leküzdeni, ez a fájdalom szükségessé válik számára s el is kell fogadnia. Ha azonban nem követeli meg ez a cél, akkor kötelességről sem beszélhetünk. A keresztény ember soha sincs kötelezve arra, hogy a fájdalmat magáért a fájdalomért kívánja és keresse. A fájdalmat abból a szempontból kell mérlegelnünk, hogy alkalmas eszköz-e a cél eléréséhez.

Vizsgáljuk meg ezután a keresztény vallásnak azt a felhívását, hogy törekedjünk a nagyobb tökéletességre. El kell-e fogadnia a keresztény embernek a fizikai fájdalmat azért, hogy ne jusson ellentmondásba azzal az eszménnyel, amelyet a vallás elébe állít? A keresztény emberben kétségkívül megvan a hajlandóság a fizikai fájdalom elviselésére, sőt keresésére, hogy ilyen módon jobban résztvegyen Krisztus szenvedésében és szabaduljon az érzékek uralma alól, de fontos, hogy ezt a hajlandóságot helyesen értelmezzük. Akik kifelé is tanúsítják ezt a hajlandóságot, nem szükségszerűen vannak birtokában az igazi keresztény hűségnek. Téves volna azonban állítani, hogy akik viszont nem tanúsítják, nincsenek is annak birtokában. „Ez a hűség ugyanis a valóságban egészen más módokon is megnyilatkozhatik. Ha egy keresztény hívó napról-napra, reggeltől estig teljesíti mindazokat a kötelességeit, amelyeket állapot, foglalkozása, Isten és az emberek parancsai rónak reá, az összeszedetten imádkozik, teljes erejéből dolgozik, ellentáll a gonosz szenvedélyeknek, azzal a szeretettel és odaadással van felebarátja iránt, amellyel tartozik, férfiasan, zúgolódás nélkül elviseli mindazt, amit Isten küld neki, akkor élete folyton Krisztus keresztjének jegyében áll, akár járulnak hozzá fizikai szenvedések, akár nem, akár magára veszi ezeket, akár igyekszik el-

kerülni őket megengedett eszközökkel. Ha csak azokat a kötelességeket tekintjük, amelyeknek nem teljesítése bűnnek minősül, akkor mint keresztény nem élhet és nem végezheti napi munkáját az ember anélkül, hogy kész ne legyen állandóan az áldozatra, anélkül, hogy magát úgyszólván szakadatlanul fel ne áldozná. A fizikai fájdalom vállalása csak egyik mód a sok közül, hogy kifejezésre juttassuk azt, ami lényeges: akaratunkat, hogy Istent szeressük és neki mindenben szolgáljunk. Ennek az önkéntes lelki magatartásnak tökéletességében rejlik mindenekelőtt a keresztény élet értéke és hősisége.“

Adott esetben mely okok engedik meg a fizikai fájdalom kerülését anélkül, hogy valamely súlyos kötelezettséggel vagy a keresztény élet eszményével összeütközésbe jussunk? Nagy számban lehetne felsorolni ezeket, de különbözőségeik ellenére végül is mind arra a tényre támaszkodnak, hogy a tartós fájdalom meggátolja magasabb javak szerzését, magasabb érdekek szolgálatát. Előfordulhat, hogy bizonyos személy számára bizonyos helyzetben előnyös a fájdalom, általában azonban olyan károkkal jár, hogy védekezni kell ellene. Kétségtelen azonban, hogy az emberiség sohasem lesz képes a fájdalmat teljesen eltüntetni erről a földről, káros kihatásait azonban egyre szűkebb keretek közé szoríthatjuk. Ahogyan tehát egy természeti erőt leküzdünk, hogy használatunkba fogjuk, ugyanúgy használja fel a keresztény ember a szenvedést ösztönzőként abbéli fáradozásában, hogy lelkiek terén emelkedjék és tisztuljon, hogy kötelességeit hívebben teljesítse és a magasabb tökéletességre való felhívásnak jobban megfeleljen.

Mindezekből — jelentette ki a Szentatya — könnyűszerrel levonhatjuk a gyakorlati magatartás helyes irányelveit:

„1. Az érzéstelenítésnek, mint tudománynak és eljárásnak alapelvei és a cél ellen, amelyet kitűzött, semmiféle kifogás sem emelhető. Olyan erők ellen harcol, amelyek sok tekintetben károsan hatnak ki és egy magasabb jónak akadályai.

2. Az orvos, aki érzéstelenítéshez folyamodik, sem a természetes erkölcsi renddel, sem a külön keresztény eszménnyel nem kerül ellentétbe. A Teremtő rendelése szerint igyekszik a fájdalmat alávetni az emberi uralomnak s felhasználja ehhez a tudomány és technika vívmányait, megfelelően az általunk felsorolt elveknek, amelyek elhatározásait az egyes esetekben megszabják.

3. A beteg, aki fájdalmait megszüntetni vagy enyhíteni akarja, lelkiismereti aggály nélkül veheti igénybe mindazokat az eszközöket, amelyeket a tudomány talál s amelyek önmagukban nem erkölcselenek. Különleges körülmények más magatartásra is kötelezhetnek. Az áldozatoságra és a belső tisztulásra vonatkozó kötelesség azonban, amely minden keresztényt terhel, nem akadály a érzéstelenítés alkalmazásának, mert e kötelességének az ember más módokon is eleget tehet. Ugyanez áll a keresztény eszmény követelményeire.“

*

A második kérdés, amelyet a pápa elé terjesztettek, arra vonatkozott, hogy miután az érzőképeség teljes kikapcsolása vagy nagyobb mérvű csökkentése csaknem mindig együttjár az öntudat és a legmagasabb szellemi képességek — emlékezet, gondolattársítás, ítélőképesség — teljes vagy részbeni elvesztésével, össze lehet-e egyeztetni az ilyen sebészeti, továbbá műtét előtti és utáni érzéstelenítést az evangélium szellemével? A Szentatya válaszában abból indult ki, hogy Krisztusnak: közvetlenül a megfeszítés előtt epével kevert bort nyújtottak, kétségkívül azért, hogy enyhítsék kínjait, ő azonban, mi-

után megízlelte a folyadékot, visszautasította azt, mert meg akarta őrizni teljes öntudatát, megfelelően annak a kijelentésének, amelyet elfogatásakor Péternek tett: „A poharat, amelyet nekem Atyám adott, ne igyam-e meg?” Méltán merül fel tehát a kérdés: tekintettel Krisztusnak erre a magatartására, szabad-e a keresztény embernek elfogadnia a teljes vagy részbeni bódítást?

Két dolgot kell itt mérlegelnünk — fejtette ki a Szentatya. Az egyik a fájdalom megszüntetése, a másik az öntudat és a magasabb képességek csökkentése vagy teljes kikapcsolása. Ami a fájdalom megszüntetésének erkölcsi oldalát illeti, ezt már tisztázta az előterjesztett első kérdésre adott válasz. Vallási és erkölcsi megítélés szempontjából ugyanis nincs jelentősége annak, hogy a fájdalmat bódítással vagy más úton szüntetik-e meg. A megjelölt határok között tehát nem emelhető ellene kifogás és az eljárás összeegyeztethető az evangélium szellemével. Másfelől nem tagadhatjuk és nem becsülhetjük alá azt a tényt, hogy a fizikai fájdalom önkéntes vállalása, akár kötelességszerű, akár nem, még sebészeti beavatkozás alkalmával is a hősiség magas fokát, a szenvedő Krisztus hősi követését tanúsíthatja. Am semmiképpen sem nélkülözhetetlen eleme az utóbbiaknak. Súlyos beavatkozásoknál többnyire az az eset, hogy az érzéstelenítés más okból szükséges, sem a sebész, sem a beteg nem mondhat le róla anélkül, hogy ne vétene a keresztény okosság ellen. Ugyanez áll a műtét előtti és utáni „analgeziára” is.

(Közbevetőleg talán helyesen járok el, ha megpróbálom az „analgezia” fogalmának tisztázását, annál is inkább, mert a pápa elé terjesztett harmadik kérdés főleg erre az eljárásra vonatkozik. Analgezia a fájdalomérzésnek az a hiánya, amelyet az orvosi tudomány „anal-

getikum” alkalmazásával ér el. Analgetikum azoknak a bódító szereknek összefoglaló neve, amelyek a központi idegrendszer fájdalomérző központjaira hatnak. Legjellegzetesebb szerek a morfium és az amidopirin. Hatásuk általános, a fájdalmat bárhol megszüntetik, függetlenül a fájdalom helyétől. Ezzel szemben az érzéstelenítésre használt szerek másik csoportját az „anesztetikus” szerek teszik, olyan anyagok, amelyek alkalmazásuk helyén szüntetik meg a fájdalomérzést, de nincs általános, az egész szervezetre kiható fájdalomszüntető hatásuk. Ilyen a kokain és novokain is.)

Ami az öntudat és a magasabb képességek csökkentését vagy kikapcsolását illeti, nem vitás, hogy enélkül igen gyakran nem is lehet elejét venni a fájdalom érzésének, amire a sebész törekszik. Am nemcsak a sebészet folyamodik hozzá, hanem a sebészet körén kívül is kísérleteznek vele, így a pszichológiában és a bűnügyi nyomozásban, ahol a cél kifejezetten az, hogy ezen a módon megbénítsák a pszichikai ellenőrző mechanizmusokat, amelyeket az ember állandóan használ, hogy ura legyen önmagának és kézben tartsa önmagát. Ilyenkor azután az ember ellenállás nélkül ki van szolgáltatva a gondolatársulások, érzelmek és akarati ösztönzések játékának. Ennek a helyzetnek veszedelmei nyilvánvalók. Az is megtörténhetik, hogy erkölcsstelen ösztönös hajlamokat szabadítanak fel. A bódítás második stádiumának ezek a formái jól ismertek s jelenleg azon fáradoznak a kutatók, hogy bódító szerek előzetes adagolásával elhárítsák őket. Az ellenőrző mechanizmusok kiiktatása különösen veszélyes, ha személyes vagy családi titkoknak vagy a társadalmi élet titkainak leleplezését idézi elő. Nem érhetjük be azzal, hogy a sebészt és segítőársait nemcsak a természetes titoktartás, hanem a hiva-

tási titoktartás is kötelezi mindarra vonatkozóan, ami az operációs teremben végbemegy. Vannak bizonyos titkok, amelyeket senki részére sem szabad elárulni, még — mint a technikai formula hangzik — „egy elővigyázatos és hallgatásban gyakorlott férfi“ részére sem. „Hangsúlyoztuk ezt már a klinikai pszichológiáról és a pszichoterápiáról mondott 1953 április 15-iki beszédünkben is.“ Hogy tehát e hátrányokat elkerüljük, csak helyeselhetjük bódító szerek alkalmazását a műtét előtti kezelésben.

Jusson eszünkbe, hogy alváskor maga a természet is többé-kevésbé teljesen félbeszakítja a szellemi tevékenységet. Ha a nem elég mély alvásban az értelem használata nem is kapcsolódik ki teljesen és az ember még használni is tudja magasabb képességeit — amint már Aquinói Tamás megfigyelte —, az alvás mégis kizárja a „dominium rationis“-t, azt a képességet, amelynek révén az értelem szabadon meghatározza az emberi cselekvést. Ebből azonban mégsem következik, hogy az ember, amikor átengedi magát az alvásnak, vétene az erkölcsi rend ellen azzal, hogy öntudatától és önuralmától, ami feltehetően a magasabb képességek használatát, megfosztja magát.

Az öntudati állapotokon mesterseges eszközökkel is tudunk változtatni. Hogy a kívánt eredményt bódító szerekkel vagy hipnózissal — amit pszichikai bódításnak nevezhetünk — érjük-e el, erkölcsi tekintetben meglehetősen egyre megy. Azt a hipnózist, amely itt szóban forog, orvos végzi egy meghatározott klinikai cél szolgálatában, betartva mindazokat az elővigyázatossági szabályokat, amelyeket az orvosi tudomány és etika mind az orvosra, mind a betegre vonatkozóan előír. A hipnózisnak ez az alkalmazása tehát ugyanazon erkölcsi megítélés alá esik, mint a bódító szereké. „Nem óhajtjuk azonban — emelte ki a Szentatya —,

hogy azt, amit mi az orvosi gyógyászat szolgálatába állított hipnózisról mondunk, bárki egyszerűen kiterjessze általában a hipnózisra. A hipnózist, mint tudományos kutatás tárgyát, nem tanulmányozhatja akárki, hanem csak komoly tudós azokon az erkölcsi határokon belül, amelyek minden tudományos tevékenységre érvényesek. Nem engedhető meg, hogy mások — akár világiak, akár egyháziak — mint valami érdekességgel foglalkozzanak vele, pusztán kipróbálás vagy éppenséggel időöltés okából.“

Hogy az öntudat kikapcsolásának vagy csökkentésének megengedhetőségéről ítéletet alkothassunk, figyelembe kell vennünk, hogy az értelmes, a céra szabadon ráirányított cselekvés az emberi természet ismertető jegye. Az ember például nem végezheti el napi munkáját, ha állandóan kábultságban él. Amellett cselekvéseit összhangba kell hoznia az erkölcsi rend követelményeivel. Minthogy pedig kétségtelen, hogy a természetes dinamizmusok és a vak ösztönök nem képesek önmaguktól biztosítani a rendezett tevékenységet, az értelem és a magasabb képességek használata elengedhetetlen mind a kötelezettség pontos szabályainak belátásához, mind e szabályoknak konkrét esetekre való alkalmazásához. Ebből az az erkölcsi kötelesség adódik, hogy öntudatától senkit sem szabad megfosztani s mi magunkat se foszthatjuk meg magunkat tőle valóságos szükségesség nélkül. Nem szabad tehát megzavarni vagy kikapcsolni az öntudatot csupán azért, hogy kellemes érzéseket szerezzünk általa. Olyan mérgekhez, amelyek az öntudat megzavarására vagy kikapcsolására vezetnek, akkor sem szabad folyamodnunk, ha csakis bizonyos „eufóriát“ kívánunk elérni. (Eufórián tudvalevően a kórosan fokozott, túlzott jókedvvel párosuló kellemes közérzetet értjük.) Tények bizonyítják, hogy az ilyen kábító

szerek visszaéléses élvezete az egyéni és a családi élet legalapvetőbb követelményeiről való teljes megfeleledkezést vonja magával. Nem ok nélkül szabályozzák ezeknek a készítményeknek eladását és használatát a közhatalóságok, amelyeknek az is feladatuk, hogy a társadalmat megóvják a súlyos fizikai és erkölcsi károsodásoktól.

Kérdés ezután: gyakorlati szükségesség-e a sebészetben, hogy az érzéstelenítéssel összefüggésben csökkentésük vagy teljesen kikapcsolják az öntudatot? Technikai szempontból válaszolni erre — jelentette ki a Szentatya — az orvosok illetékesek. Erkölcsi szempontból viszont lényegileg ugyanazok az alapelvek érvényesek itt, mint amelyek a fájdalom megszüntetésére vonatkoznak. Amit a sebész elsősorban el akar érni, a fájdalomérzés kikapcsolása s nem az öntudat. Am ha az érzőközpontok ébren maradnának, akkor a heves fájdalomérzések könnyen idézhetnének elő — minden akarattól függetlenül — reflex-reakciókat, amelyek nem kívánatos komplikációkra vezethetnének és halálos szívrohammal végződhetnének. A pszichikus és organikus egyensúly fenntartása, az erős megrázkódások elkerülése fontos cél mind a sebész, mind a beteg számára, s ez a cél csak bódítás útján érhető el. Alig szükséges rámutatni arra — fűzte hozzá a Szentatya —, hogy ha számolni kellene azzal, hogy mások, mialatt a beteg nincs öntudatlanál, erkölcstelen módon beavatkoznak, akkor ez a bódítás elé súlyos nehézségeket támasztana, nehézségeket, amelyeknek eltávolítására megfelelő intézkedéseket kellene tenni.

Ezek a természetes erkölcs szabályai — állapította meg a Szentatya. Találunk-e már most az evangéliumban további körülírásokat és kiegészítő követeléseket? „Abból, hogy Krisztus a Golgotán az epével kevert bort visszautasította, mi-

után teljes öntudattal akarta fenéig kiüríteni a kelyhet, amelyet az Atya nyújtott neki, mindenesetre következik, hogy az embernek a kelyhet mindenkor el kell fogadnia és ki kell innia, ha Isten akarja. Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy Isten ezt mindenkor akarja, amikor szenvedést kell elviselnünk, bármi legyen ennek az oka s bármilyenek a körülményei. Az evangélium szavai és Krisztus magatartása nem jelentik azt, hogy Isten ezt minden embertől és mindenkor kívánja, s az egyház sem magyarázta ekként. Az Úr tettei és cselekedetei ennek ellenére is mély jelentőséggel bírnak. Megszámlálhatatlanul sokan vannak e világban azok, akiket szenvedések sújtanak — betegségek, balesetek, háborúk, természeti katasztrófák —, szenvedések, amelyeknek keserűségét nem enyhíthetik. Krisztus példája a Golgotán, elutasítása annak, hogy kínjait enyhítse, a vigasztalás és erőforrása ezeknek. A szenvedést azonban úgy fogadnunk, hogy ne is próbáljuk enyhíteni, nem mindig kötelesség, gyakran nem kötelesség, s nem kívánja azt a tökéletesség semmiféle szabálya sem. Ha a körülmények nem követelik meg az ellenkezőjét, akkor az embernek mindig szabad kerülnie a fájdalmat anélkül, hogy ezzel bármi módon ellentétbe jutna az evangélium tanításával.“

Mindezek alapján a Szentatya az elébe terjesztett második kérdésre így fogalmazta meg válaszát: „A megadott határok között és a szükséges előfeltételek figyelembevételével a bódítást, amely az öntudat csökkentésével vagy kikapcsolásával jár együtt, megengedi a természetes erkölcs és összeegyeztethetjük azt az evangélium szellemével.“

A harmadik kérdés voltaképpen a két megelőző kérdés viszi át a haldoklók és a gyógyíthatatlan betegek külön esetére, kiemelve azt a

lehetőséget, hogy az analgetikus szerek mellékhatásként az életet megrövidítik.

Hogy a haldoklót a természetes erkölcs jobban köteleznék a fájdalom vállalására és enyhítésének elhárítására, mint másokat, nem következik sem a dolog természetéből, sem a kinyilatkoztatásból — szögezte le a Szentatya. Minthogy azonban az evangélium értelmében a szenvedés hozzájárul a személyes bűnök kiengeszteléséhez és átfogóbb érdemek szerzéséhez, azoknak, akik életveszedelemben forognak, kétségkívül megvan a külön okuk arra, hogy a szenvedést magukra vállalják, miután a halál közelségével hamarosan elenyészik számukra új érdemek szerzésének lehetősége. Ez az ok azonban közvelenül a beteget érinti, nem pedig az orvost, aki a fájdalmat bódítással szünteti, feltevé, hogy a beteg beleegyezik ebbe vagy kifejezetten kéri. Nyilvánvaló ugyanis, hogy nem szabad érzéstelenítést a haldokló kifejezett akarata ellenére végezni, már mint abban az esetben nem szabad, ha „sui iuris“, vagyis önjogú személyről van szó.

Hasznosnak látszik itt néhány pontosabb meghatározás — folytatta a Szentatya —, mert nem ritkán történik, hogy a mondott indító okot nem szabatos módon adják elő. Megpróbálják olykor bizonyítani: a betegek és haldoklók kötelesek a fizikai fájdalmakat elfogadni, hogy ezzel több érdemet szerezzenek, s hivatkoznak ezzel kapcsolatban a tökéletesség parancsára, amelyet az Úr mindenkizhez intézett: „Legyetek tehát tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes“, vagy hivatkoznak az apostol szavaira: „Ez az Isten akarata: a ti megszentelődésetek“. Olykor egy észérvet is felhoznak, amely szerint nem szabad közömbösnek lenni az ember elé tűzött végső cél elérésével szemben. Vagy felhozzák a rendezett önszeretet parancsát, amely azt kívánja, hogy az ember

az örök értékeket abban a mértékben keresse, amelyben elérésüket a mindennapi élet körülményei lehetővé teszik. Avagy idézik az első és legfőbb parancsot, miszerint Istent mindenekfölött szeressük, mondván, hogy ez a parancs nem enged semmi választást, amikor a Gondviselés olyan konkrét alkalmakat nyújt, amelyek hasznunkra fordíthatók. Az Isten-szeretet növekvése és a saját akaratunk alárendelése azonban — emelte ki a Szentatya — nem magából a szenvedésből adódik, amelyet az ember elfogad, hanem a kegyelemtől támogatott akaratirányból, s utóbbi sok haldoklónál elevebben nyilatkozhatik meg és előbbé válhatik, ha enyhítik fájdalmait, miután a szenvedés fokozza az elesettség és fizikai kimerültség állapotát, akadályozza a lélek felfelé szárnyalását és megtámasztás helyett aláassa az erkölcsi erőket. A fájdalmak kiküszöbölésével viszont megszüntetjük az organikus és pszichikus feszültséget, ami azután megkönnyíti az imát és módot ad önmagunknak föltételnélkülibb alávetésére. Ha a haldokló úgy tekintí szenvedését, mint a vezeklés eszközt és érdemek forrását, amelynek elfogadásával Isten szeretésében és a saját akarata alárendelésében kíván előbbre haladni, akkor ne erőltetésék rá az érzéstelenítést, inkább segítsék abban, hogy a saját útját járhassa. Ellenkező esetben azonban nem művelne jót, aki az említett aszkétikus szemléletet szuggerálná a haldoklónak, mert hiszen nem szabad elfelejteni, hogy a szenvedés ahelyett, hogy az engesztelést és az érdemeket mozdítaná elő, új vétkek alkalmául is szolgálhat.

Még néhány szót az öntudat kapcsolásáról a haldoklónál. Mint-hogy az Úr teljes öntudattal akarta elszenvadni a halált, a keresztény ember ebben is követni kívánja. Az egyháznak egész sor imája van, amelyekkel segíti a haldoklót a föld elhagyásában és az

örökkévalóságba való bemenetelben. Ezek az imák megtartják értüküket és értelmüket akkor is, ha öntudatlan beteg fölött mondják el őket, rendes módon mégis az a céljuk, hogy fényt, vigaszt és erőt nyújtsanak a betegnek, aki maga is részt vesz bennük. Az egyház ezzel értésünkre adja, hogy a haldoklót nem szabad komoly ok nélkül megfosztani öntudatától. Ha a természet cselekszi ezt, tudomásul kell vennünk, de az embernek nem szabad saját elhatározásából ide hatnia, kivéve, ha nyomós okok szólnak mellette. Ezt kívánják egyébként maguk az érdekeltek is, ha hívő keresztények. Kívánják, hogy ott legyenek körülöttük az övéik és a pap, akik hozzásegítik a jó halálhoz őket. Meg akarják őrizni maguknak a lehetőséget, hogy megtegyék végső intézkedéseiket, elvégezzék utolsó imáikat és búcsút vegyenek szeretteiktől. Ettől a lehetőségtől megrabolni őket, ellene van a keresztény, de még az egyszerűen emberi érzésnek is. Az a bódítás, amely a halál közeledésekor csak azért végeznének, hogy megkímélik a beteget az élet tudatos befejezésétől, már nem a modern gyógyászat figyelemreméltó vívmánya, hanem sajnálatos gyakorlat lenne. Azok az orvosi kitűnőségek is, akik a kérdéseket elébe terjesztették — mutatott rá a Szentatya —, ennél a harmadik kérdésnél inkább valamely komoly klinikai javallatot (heves fájdalmak, rendellenesen depressziós állapot és riadtság) tételeztek föl. Mindenképpen érvényes tétel azonban: a beteg nem engedheti meg s még kevésbé követelheti az orvostól, hogy öntudatlanságba helyezze, ha emiatt képtelen lenne komoly erkölcsi kötelezettségek teljesítésére, például fontos ügyeinek elintézésére, végrendelkezésre, gyónásra.

A nagyobb érdemek szerzésének indító oka, mint a Szentatya már kifejtette, egymagában nem elegendő ahhoz, hogy a bódító érzés-

telenítés meg nem engedett dologgá váljék. Ahhoz azonban, hogy a megengedettségről ítélkezhessünk, azt is meg kell kérdeznünk, hogy a bódulat aránylag rövid ideig (néhány órán vagy egy éjszakán át), avagy hosszú ideig (megszakításokkal vagy anélkül) tart-e, és figyelembe kell vennünk, hogy a magasabb képességek használata helyre áll-e közben néhány órára vagy legalább néhány percre, mikor is a haldoklónak megadatik a lehetőség, hogy elvégezze azt, amit a kötelesség követel tőle (például, hogy Istennek kiengesztelődjék). A lelkiismeretes orvos egyébként, még ha nem is keresztény, soha sem fog engedni olyan emberek nyomásának, akik a beteget azért szeretnék akarata ellenére is megfosztani öntudatától, hogy ne tehessen meg bizonyos intézkedéseket. Ha a haldokló, bár kötelességek hárulnak rá, bódítást kíván, amely mellett komoly okok szólnak, a lelkiismeretes orvos, különösen ha keresztény ember is, akkor sem kezdi meg ezt, mielőtt a beteget személyesen vagy még helyesebben más valaki útján fel ne hívta volna kötelességének teljesítésére. Ha azonban a beteg makacsul elzárkózik ettől s tovább is követeli a bódítást, akkor az orvos elvégezheti anélkül, hogy akár forma szerint is részességet venne magára az elkövetett hibában. A vétek ugyanis nem az orvosi eljárással függ össze, hanem a beteg erkölcstelen akaratával. Akár bódítják, akár nem, magatartása ugyanaz marad: nem teljesíti kötelességét. A bűnbánat lehetősége akkor sincs kizárva, csak nincs semmiféle komoly valószínűsége. Am ki tudná megmondani, hogy a szenvedés nem tenné-e még keményebbé? Ha azonban a haldokló minden kötelezettségének eleget tett és ellátták a szentségekkel, ha egyértelmű orvosi javallat tanácsolja a bódítást s a beteg is hozzájárult, továbbá ha az adag megállapításánál nem lépik túl a meg-

engedett mennyiséget, akkor már semmi sem áll utjában: az érzéstelenítést erkölcsileg megengedettnek kell tekintenünk.

Am le kellene-e mondanunk róla, ha éppen a bódító szerek alkalmazása rövidítené meg az élet tartamát? Nem vitás — feleli a Szentatya —, hogy tilos a közvetlen „euthánázia“ (a „könnyű halál“) minden formája, azaz bódító szerek nyújtása abból a célból, hogy előidézzék vagy meggyorsítsák a halált. Utóbbi esetben az ember arra vetemednék, hogy közvetlenül rendelkezék az élet fölött, holott a természetes és a keresztény erkölcsnek egyik alapelve, hogy az ember nem ura és tulajdonosa, csupán hasznélvezője testének és létének. Már pedig az ember az őt meg nem illető közvetlen rendelkezési jogot gyakorolná, ha az élet megrövidítéséhez célként vagy eszközként folyamodnék. Azok között a feltételek között azonban — mutatott rá a Szentatya —, amelyeket a kérdések feltevői szem előtt tartottak, csupán arról van szó, hogy a beteget megkíméljük az elviselhetetlen fájdalomtól, mint például a műtét alá nem vonható rák vagy más gyógyíthatatlan bajok esetében. Ha az érzéstelenítés és az élet megrövidítése között nincs olyan közvetlen okozati összefüggés, amely az érdekelt akaratán sarkall vagy a dolog természetében rejlik — utóbbi lenne az eset, ha a fájdalmat csak az élet megrövidítése útján lehetne elnyomni —, vagyis ha arról van szó, hogy az érzéstelenítő szerek alkalmazása már önmagában kétféle különböző következménnyel jár, egyfelől a fájdalom enyhítésével, másfelől az élet megrövidítésével, akkor az érzéstelenítés meg van engedve. Mindenesetre mérlegelni kell még, hogy ez a kétféle hatás ésszerű

arányban áll-e egymással s hogy az egyiknek előnye nyomósabb-e, mint a másiknak a hátránya. Fontos az is, hogy előzetesen tisztázzuk a kérdést: a tudomány jelen állása nem nyújt-e módot arra, hogy ugyanazt az eredményt más eszközökkel is elérjük. Amit ugyanis el kell kerülnünk, az, hogy a bódító szerek alkalmazásánál átlépjük a gyakorlatilag szükséges legfelső határt.

A válasz tehát a harmadik kérdésre: „Ha nincsen semmi más eszköz és az adott körülmények között nem akadályozzák meg a vallási és egyéb erkölcsi köteleességek teljesítését: igen.“ A keresztény hősiség eszménye nem kötelez arra, legalább is nem általánosságban, hogy elzárkózzunk az egyébként igazolt érzéstelenítéstől, még akkor sem, ha közel a halálunk. Minden a körülményektől függ: a tökéletesebb és hősibb elhatározás épp úgy lehet az elfogadás, mint az elutasítás oldalán.

*

A hatalmas egyháztanítói megnyilatkozás befejeztével a pápa gyönyörű szavakkal vett búcsút hallgatóitól. „A keresztény hit előírásai — mondotta a többi között — távolról sem korlátozzák vagy akadályozzák a tudósok szabadságát és kezdeményezéseit. Sokkal inkább felhívást jelentenek ezek egy végtelenül magasabb és szebb életre, amelyet nem szerezhetünk meg fáradság és áldozat nélkül. Ennek az életnek teljességét és örömét már itt a földön érezhetik azok, akik közösségben vannak annak a Krisztusnak személyével, aki egyházában él és azt szellemével élteti s aki ennek valamennyi tagjára kiárasztja megváltó szeretetét, amely egyedül diadalmaskodhatik végérvényesen a szenvedés és a halál fölött.“